

Özel Gereksinimli Çocukların Aileleri İçin Afet Eğitim Programı

Sultan Örenoğlu Toraman¹, Tolga Bekler²

Öz

Bu araştırmada, özel gereksinimli bireylerin ailelerine yönelik afet eğitim programının geliştirmesi, uygulaması ve değerlendirmesi hedeflenmiştir. Ailelerin afet ve afet durumunda özel gereksinimli çocuğuna yönelik eğitim ihtiyacını belirlemek amacıyla ihtiyaç belirleme çalışması yapılmıştır. İhtiyaç analizi iki aşamalı yürütülmüştür. İlk aşamada 48 ebeveyne açık uçlu soru uygulaması yapılmıştır. İkinci aşamada açık uçlu soru uygulamasından elde edilen bulgulardan yola çıkılarak bir anket oluşturulmuş ve anket 150 özel gereksinimli çocuğu bulunan ebeveyne uygulanmıştır. Belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda özel gereksinimli bireylerin ailelerine yönelik afet eğitim programının amaçları, içeriği ve etkinlikleri oluşturulmuştur. 54 ebeveyn geliştirilen eğitim programına göre eğitime alınmıştır. Eğitim programının etkililiğinin değerlendirilmesi iki aşamalı olarak yapılmıştır. İlk aşamada eğitime katılan 54 ebeveyne afet bilgi testi ön-test, son-test olarak uygulanmıştır. İkinci aşamada ise eğitim sonunda, eğitime ilişkin değerlendirme anketi uygulanmıştır. Araştırma sonuçları göstermiştir ki; ebeveynlerin ihtiyaç önceliği özelde afet türleri (deprem, sel gibi) ve bu afet türünde yapılması gerekenler değildir. Ebeveynler genel anlamda afet durumlarında ne yapılması, nasıl davranılmasına gerektiğine odaklanmıştır. Afet türlerinde (sel, yangın, deprem gibi) yapılması gerekenlerin ise öncelik sıralamasında ikinci sıraya düşmüştür. Ön-test, son-test uygulama sonuçları özel gereksinimli bireylerin ailelerine verilen eğitim sonucu katılımcı ailelerin bilgi düzeylerinin arttığını göstermiştir. Ebeveynlerin eğitim sonunda katıldıkları anket sonuçları verilen eğitimden memnun oldukları ancak eğitimin daha çok örnekli olması ve bir miktar daha uygulamaya dönük olması yönünde düşünceleri olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Eğitimi, Aile Eğitimi, Eğitim Programı, Özel Gereksinimli Bireyler

Disaster Education Program for the Families of Children with Special Needs

Abstract

The aim of this study is to develop, implement and evaluate the disaster education curriculum for the families of individuals with special needs. A needs assessment analysis was carried out to determine the educational needs of the children with special needs in case of disasters. Needs analysis was conducted in two stages. In the first stage, open-ended questions were applied to 48 parents, and in the second stage, a questionnaire was developed based on the findings obtained from the application from the first stage. This questionnaire was applied to 150 parents with special needs children. In line with the results from the needs analysis, learning outcomes, content and educational activities were determined for the curriculum that will be developed for the parents. 54 parents were trained about this curriculum. Evaluation of the effectiveness of the curriculum was carried out in two stages. First, the disaster knowledge test was administered to 54

¹ Öğretmen, Bilim Uzmanı, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Çanakkale

İlgili yazar e-posta / Corresponding author e-mail: toramansultan@gmail.com ORCID No: 0000-0001-8005-2094

² Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Çanakkale
e-posta / e-mail: tbekler@comu.edu.tr ORCID No: 0000-0002-9475-8626

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article

Örenoğlu Toraman, S. ve Bekler, T. (2024). Özel Gereksinimli Çocukların Aileleri İçin Afet Eğitim Programı. *Afet ve Risk Dergisi*, 7(2), 490-504.

parents who attended the training as pre-test and post-test. In the second stage, at the end of the training, a questionnaire to evaluate the training was applied. The findings revealed that the priority of the parents are not the types of disasters (earthquakes, floods, etc.) and what needs to be done in case of any disasters. Parents generally focused on what to do and how to behave in disasters. Things to do in disasters (flood, fire, earthquake, etc.) were in the second place of importance for parents. The pre-test and post-test results revealed that the knowledge level of the families increased following the training. The results of the survey conducted at the end of the training showed that the parents were satisfied with the training; however, they showed that they thought that the education should be more exemplary and should be a little more practical.

Keywords: Curriculum, Disaster, Disaster Education, Family Education, Individuals With Special Needs

1. GİRİŞ

Afetler, canlıların canı ve/veya mülkünü yok eden olay ya da süreçler olarak tanımlanmaktadır (Abbott, 2020). Afetler meydana gelmeden önce tahmin edilemeyen, ani ve hızlı gelişen, yerel imkânlarla başa çıkılması oldukça zor olan, ülkenin olanaklarını aşarak uluslararası yardıma ihtiyaç duyulmasına sebep olabilen, büyük ölçekte yıkıma sebep olabilen olaylardır (Below vd., 2009). Ülkeler doğal afetler ve doğanın gücüne karşı koyma konusunda çözümsüz kalsalar bile, olası afetlerden minimum düzeyde etkilenmek için çalışmalar yapar. Doğal afetlere hazırlık kapsamında gerçekleştirilen bu çalışmalar zemin incelemesi, yapıların afetlere dayanıklı yapılmasından afet sonrası yaşam alanında gerekli işlemlerin yapılmasını kapsayan afet yönetimine, buradan da afet durumlarında doğru davranışları sergileyebilme ve bu yolla hayatta kalmayı sağlayacak eğitimlere kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır.

Afet eğitimi, afet bilgisini, risk yönetimi ve algısını ve olası afetlere hazırlığı etkilemektedir (Adiyoso ve Kanegae, 2012). Afet eğitimi kavramı, diğer birçok alan göz önünde bulundurulduğunda nispeten araştırmacılar için yeni bir alandır. Sadece okullarda yapılan eğitimler yeterli olmayıp aile ve toplum eğitimleri yapıp bu eğitimlere popüler kültürün unsurları olan sosyal medya, internet, televizyon, kişisel bloglarda bahsetme gibi uygulamalar da eklenmelidir. Eğitimlerde mümkün olduğunca karmaşıklığından uzak durulmalıdır (Preston, 2012). Koçkan (2015) tarafından afetlerde sadece afet olduktan sonra müdahale etmenin artık etkisiz olduğunu afet öncesi, sırası ve sonrasında bütünlük bir stratejinin uygulanması gerektiğinin ve bu uygulanırken de kurumların birbiri ile eşgüdümlü çalışmasının son derece önemli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca sivil halkın eğitimler yoluyla bilinçlendirilmesinin son derece önemli olduğu bu bilinçlendirme faaliyetlerinde merkezi ve yerel yönetimlerin eş güdümlü olarak çalışmasının başarıyı arttıracığını vurgulamıştır.

Afetler herhangi bir yetersizliği olmayan insanlar için zorlayıcı olduğu gibi özel gereksinimli bireyler ve aileleri için ise çok daha zor olabilmektedir. Özel gereksinimli bireyler afetler ve etkilerine karşı oldukça savunmasızdır. Özel gereksinimli birey Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’de “çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey” olarak tanımlanmıştır (URL 2). Özel gereksinimli olma bireyin yaşamsal etkinliklerini sınırlandıran zihin ve fiziki yeteneklerini etkileyen ve bu yeteneklerdeki gücünde sınırlılık ve/veya eksiklik yaratan durumdur (Coleman, 2000). Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü resmi istatistiklerine göre genel nüfus içinde % 6,9 oranında yani yaklaşık olarak resmi kayıtlara geçen 3 yaş ve üzeri özel gereksinimli birey sayısı 4.876.000’dir. Kadın özel gereksinimli birey sayısı erkek özel gereksinimli birey sayısından fazladır (URL 1).

Jang ve Ha (2021) özel gereksinimli çocukların afetten etkilenme düzeylerinin farklılık gösterebileceğini, bu nedenle yapılacak olan müdahaleler ve eğitimlerin buna göre değişkenlik göstermesi gerektiğini vurgulamıştır. Etkilenme düzeyleri öncelikle meydana gelen afete göre

fiziksel yaralanmalar, yakınlarını kaybetme ile arama ve kurtarma faaliyetlerinde eşit olmayan muamelelerle karşılaşmadır. Yaşanılan afette özel gereksinimli bireyler sahip oldukları yetersizlik nedeniyle fiziksel savunmasızlık yaşama, kendi güvenliğini sağlayamama ve psikolojik olarak kendini yeterince ifade edememe gibi durumlar ile karşılaşabilmektedirler. Özel gereksinimli bireylerin yaklaşık olarak %86'sının afete ilgili eylem planlarına dahil edilmediği görülmüştür. Ayrıca tipik gelişim gösteren çocuklara göre ölüm oranlarının % 4,3 daha fazla olduğu uluslararası verilere yansımıştır.

Özel gereksinimli bireyleri en iyi tanıyan kendi aile üyeleri olduğu için acil durumlarda çocuklarının sorumluluğunu almalarının önemli olduğu görülmektedir. Yine ailenin acil durum ve afet konusunda eğitilmiş olmalarının yardım etmede son derece kritik rolü olduğu vurgulanmaktadır. Özel gereksinimli bireylere yapılacak olan her türlü yardımın daha etkin olması düşünülüyorsa mutlaka eğitim ve müdahalelere özel gereksinimli bireylerin birincil durumdaki bakıcıları/aileleri de dahil edilmelidir (Federal Office of Civil Protection and Disaster Assistance [FOCPA], 2017). Ancak eğitim olarak afet durumunda ailelerin afete hazırlıklı olma durumu yeterince araştırılmamakta ve literatürde bu konu eksik kalmaktadır (Wolf-Fordham vd., 2015).

Konuyla ilgili Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde çalışmaların dört grupta toplandığı görülmektedir. İlk olarak;

- Durum tespit çalışmaları: Yerel örgütlenmelerin özel gereksinimli bireylerin afete karşı dirençliliği (Açıkalın-Rashem ve Aslangiri, 2019), özel gereksinimli bireylerin afete bakış açıları ve afet deneyimleri (Aslan, 2021), kronik hastalığa sahip bireylerin afetlerde zarar görebilirlik durumu (Aydoğmuş-Atalay ve Çakır, 2021), özel gereksinimli bireyler ve normal gelişim gösteren bireylerin kentsel alanda karşılaştıkları sorunları anlatan çalışmalardır (Buluş-Kırıkkaya ve Gerdan, 2018). Afet sonrasında bireylerin yaşam koşullarının değişmesine bağlı planlaması yapılan besin ve beslenme desteklerinin afetlerde bireylerin sağlıklarının sürekliliği üzerine etkisi (Doğru ve Ede, 2020), zihinsel yetersizliği olan bireylerin afet yönetimindeki yeri (Işık vd., 2018), "Özel Gereksinimli Bireyler Depreme Hazır mı?" başlıklı durum tespiti çalışması (Kurt vd., 2021), özel gereksinimli bireyler, yaşlılar, çocuklar ve yoksullar gibi grupların afetlere karşı daha dirençli hale getirilebilmesi için yaşam alanlarındaki mekan planlamalarının ve tasarım ilkelerinin gözden geçirilmesi çalışmaları yer almaktadır (Orhan ve Keskinok, 2019). Ayrıca ortopedik yetersizliği olan afetlerde bireylerin yaşamını sürdürdüğü geçici konutlardaki durumların tespiti çalışması (Ünal ve Akın, 2021) ile yine ortopedik yetersizliği olan bireylerin afete hazırlık seviyeleri (Yılmaz vd., 2019) gibi betimleme yapan ve bazı değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeye odaklanan çalışmalardır.
- Proje çalışmaları: İkinci olarak "Afetlere Karşı Engelleri Birlikte Aşalım" projesi (Bayar vd., 2018), eğitimde yenilikçi yaklaşımlar proje yarışması kapsamında afet risk azaltma ve afete hazırlık eğitimi hedefleyen proje (Güven, 2018), Japan International Cooperation Agency Türkiye (JICA Türkiye) ile Kapadokya Engelli Yetenekliler Derneği (KEYDER) işbirliği ile 2017 yılında gerçekleştirilen, zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin afet anı ve sonrasında yapabilecekleri konusunda gerçekleştirilen proje çalışmalarıdır (Özdamar, 2018).
- Eğitim çalışmaları: Üçüncü olarak özel gereksinimli birey ve ailelerine yönelik temel afet bilinci ve temel ilk yardım konularında eğitim (Coşkun, 2018), Türkiye'de uygulanan afet eğitimlerini ortaokul öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi (Maya ve Sarı, 2018) gibi eğitime yönelik çalışmalardır.
- Teknik çalışmalar: Son olarak ise Eskişehir ilinde yaşayan özel gereksinimli bireylere afetlerde coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak erişme (Tün vd., 2019) gibi teknik çalışmalar şeklinde gruplanabilir.

İlgili araştırmalar da göstermiştir ki özel gereksinimli bireyler ve ailelerinin eğitime yönelik araştırma sayısı oldukça düşük seviyededir. Oysa Türkiye doğal afetler bakımından sayı ve çeşit olarak fazlaca afetin görülebildiği bir coğrafyadır. Bu nedenle ileriye yönelik araştırma ve projelerin sayısının artması hem uygulama boyutunda hem de araştırmacılar açısından fayda sağlayabilir. Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular ise saha çalışmalarına katkı verebilir.

Bu araştırmanın amacı özel gereksinimli bireylerin ailelerinin ihtiyaçları doğrultusunda bir afet eğitim programının geliştirilmesi ve uygulanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Özel gereksinimli bireylerin ailelerinin afet eğitimi konusundaki eğitim ihtiyacı nedir?
2. Özel gereksinimli bireylerin ailelerine yönelik hazırlanmış ve uygulanmış afet eğitim programı etkili midir?

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma, karma yöntem araştırma tasarımlarından keşfedici (exploratory) desen kullanılmıştır (Creswell ve Plano-Clark, 2011). Keşfedici desende araştırma nitel verilerin elde edilmesi ve çözümlenmesi ile başlar, araştırma nicel verilerinin elde edilmesi ve çözümlenmesi ile sonuçlandırılır. Araştırmanın ilk aşaması olarak açık-uçlu soru uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu aşama nitel veri elde edilmesi aşamasını oluşturmuştur. Açık-uçlu soru uygulamasının çözümlenmesi yapılmış ve daha kapsamlı ihtiyaç belirlemesi için anket uygulaması yapılmıştır. İhtiyaç anketinin oluşturulması ve uygulanmasıyla araştırmanın nicel aşaması başlamıştır. İhtiyaç analizinin çözümlenmesiyle eğitim programı oluşturulmuş ve uygulanmıştır. Eğitim programı uygulama öncesi katılımcıların bilgi düzeylerini belirleyen bilgi testi uygulanmıştır. Eğitim programı uygulama sonrası katılımcıların bilgi düzeylerindeki artışı belirlemek amacıyla bilgi testi tekrar uygulanmıştır. Ek olarak eğitim programından memnuniyet ve programın geliştirilmesi gereken yönlerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş "Etkinlik Sonu Değerlendirme Anketi" katılımcılara uygulanmıştır. Bu aşamalar da araştırmanın nicel aşamaları kapsamındadır.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırma evreni Çanakkale ilinde bulunan özel gereksinimli bireylerin aileleridir. Araştırma örneklemi ise bu evren içinden araştırmaya katılıma, veri toplama araçlarına yanıt vermeye, eğitim programına katılmaya onam veren ailelerden oluşmuştur. Araştırmada üç farklı örneklem ile çalışılmıştır:

1. Açık uçlu soru uygulaması yapılmış grup: Bu grupta özel gereksinimli çocuğa sahip 48 ebeveyn yer almıştır. Ebeveynlerin %23'ü erkek, %77'si kadındır. Bu ebeveynlerden elde edilen verilerle daha kapsamlı ihtiyaç analizi yapılabilmesi amacıyla kullanılacak anket maddeleri oluşturulmuştur.
2. İhtiyaç analizi için anket uygulaması yapılan grup: Bu grupta özel gereksinimli çocuğa sahip 150 ebeveyn yer almıştır. Ebeveynlerin %11'i erkek, %89'u kadındır. Katılan ebeveynlere ihtiyaç analizi anketi uygulanmıştır. Elde edilen verilerden yola çıkarak özel gereksinimli bireylerin ailelerine yönelik afet eğitim programının amaçları oluşturulmuştur.
3. Eğitim programı uygulama grubu: Bu grupta özel gereksinimli çocuğa sahip 54 ebeveyn yer almıştır. Ebeveynlerin %14'ü erkek, %86'sı kadındır. Bu gruptaki ebeveynlere hazırlanan eğitim programı, eğitim programı öncesi ve sonrasında bilgi testi ve eğitim programı sonu etkinlik sonu değerlendirme anketi uygulanmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada birkaç yolla veri elde edilmiştir. Bunlar, açık-uçlu soru, ihtiyaç belirleme anketi, afet bilgi testi ve etkinlik sonu değerlendirme anketidir.

2.2.1. Açık-uçlu Soru

Bu araştırmada eğitim programının ihtiyaca göre hazırlanması esastır. Özel gereksinimli bireye (çocuğa) sahip ebeveynlerin afet eğitimi ihtiyacı "İhtiyaç Belirleme Anketi" ile belirlenmiştir. İhtiyaç belirleme anketinin hazırlanması için "Açık-uçlu Soru" uygulaması yapılmıştır. Özel gereksinimli çocuğa sahip 48 ebeveyne;

- Afetle ilgili bir eğitim alacak olsaydınız neler öğrenmek isterdiniz?
- Engelli çocuğunuzu afet durumunda korumak için neler yapardınız? Bu konuda neleri bilmeye ihtiyacınız var?
- Hangi afet türleri hakkında bilgi almak istersiniz?
- Afet eğitimi yanında başka hangi eğitimleri almak istersiniz?

Soruları sorulmuştur. Alınan cevaplar içerik analizi ile analiz edilerek ihtiyaç belirleme anketi hazırlanmıştır.

2.2.2. İhtiyaç Belirleme Anketi

Açık-uçlu soru uygulamasından elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre araştırmacı tarafından 11 ifadeden oluşmuş aday ihtiyaç belirleme anketi hazırlanmıştır. Anketin hazırlanmasında aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

- Açık-uçlu soru uygulamasından elde edilen veriler araştırmacı tarafından incelenmiş ve ihtiyaç anketi için aday ifadelerden oluşan bir liste oluşturulmuştur.
- Aday ifadelerden oluşan liste ilk aşamada açık-uçlu soru uygulamasına katılan 48 ebeveyne ulaştırılmış ve soruları önem sırasına göre sıralamaları istenmiştir.
- Listeye ilgili gelen görüşler ve ifadelerin önem sırasına göre sıralanışı araştırmacı tarafından incelenmiştir. 11 ifadeden oluşan bir aday ihtiyaç anketi formuna ulaşılmıştır.
- Aday ihtiyaç anketi formu uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman grubunda eğitim programları alanında uzman 2 akademisyen ile ölçme ve değerlendirme alanında uzman bir akademisyen yer almıştır.
- Uzman grubunun aday anket formuna verdiği görüşler "uygun", "kısmen uygun" ve "uygun değil" şeklinde kodlanmış ve uzman görüşleri arasında tutarlılık olup olmadığı incelenmiştir. Bu inceleme Krippendorff Alpha katsayısı ile gerçekleştirilmiş ve 0.88 tutarlılık düzeyi elde edilmiştir (Krippendorff, 2004). Bu düzey yüksek tutarlılık düzeyi olduğu için elde edilen uzman görüşleri dikkate alınmıştır ve araştırmacı tarafından incelenmiştir.
- Uzman görüşleri doğrultusunda aday ihtiyaç belirleme anket formundaki 4 ifadede düzenleme yapılmıştır. İhtiyaç belirleme anketinin son haline ulaşılmıştır.

2.2.3. Afet Bilgi Testi

Bu araştırmada özel gereksinimli bireylerin ailelerine yönelik afet eğitimi programı geliştirilip uygulanmıştır. Gerçekleştirilen eğitimin etkililiği afet bilgi testiyle elde edilen veriler aracılığıyla incelenmiştir. Bu araştırmada ebeveynlere uygulanan afet eğitim programı araştırmacı tarafından ihtiyaç analizi doğrultusunda geliştirilmiştir. Eğitim programındaki amaç, hedef ve kazanımları belirleyecek hâlihazırda bir veri toplama aracı bulunmamaktadır. Bu nedenle programın amaçladığı kazanımları ölçecek bir afet bilgi testi araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu testte, çoktan seçmeli soru formatında 14 soru yer almıştır. Afet bilgi testi eğitim programına katılan 54 ebeveyne eğitim öncesinde ve eğitim bittikten sonra uygulanmıştır. Eğitim öncesi ve sonrası katılımcıların bilgi düzeylerinde oluşacak olası değişiklikler eğitimin başarısı ve etkililiği kapsamında incelenmiştir. Afet bilgi testine katılan 54 ebeveynin son test verileri üzerinden testin geçerliği ve güvenilirliğini belirlemek için analizler yapılmıştır. Geçerlik,

madde analizleri (madde gücü ve ayırt ediciliği) ile incelenmiştir. Güvenirlik ise KR-20 güvenirlilik katsayısı ile incelenmiştir. Testin madde güçlük ve ayırt edicilik düzeyleri literatürün önerdiği düzeyde gerçekleşmiştir. KR-20 güvenirlilik düzeyi 0,83 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen güvenirlilik düzeyi literatürde yüksek güvenirlilik düzeyine karşılık gelmektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994).

2.2.4. Etkinlik Sonu Değerlendirme Anketi

Eğitim programı uygulaması sonunda ebeveynlerin programdan memnuniyet durumlarının, programdan yararlanma durumlarının belirlenmesi, eğitim programında geleceğe yönelik yapılması gereken düzenlemeler hakkında fikir elde etmek için eğitim sonu değerlendirme anketi hazırlanmıştır. Anketin hazırlanmasında aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

- Araştırmacı tarafından eğitim sonu değerlendirme anketinde yer alacak 10 aday ifade hazırlanmıştır.
- Aday formu uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman grubunda eğitim programları alanında uzman 2 akademisyen ile ölçme ve değerlendirme alanında uzman bir akademisyen yer almıştır.
- Uzman grubunun aday anket formuna verdiği görüşler “uygun”, “kısmen uygun” ve “uygun değil” şeklinde kodlanmış ve uzman görüşleri arasında tutarlılık olup olmadığı incelenmiştir. Bu inceleme Krippendorff Alpha katsayısı ile gerçekleştirilmiş ve 0.84 tutarlılık düzeyi elde edilmiştir (Krippendorff, 2004). Bu düzey yüksek tutarlılık düzeyi olduğu için elde edilen uzman görüşleri dikkate alınmıştır ve araştırmacı tarafından incelenmiştir.
- Uzman görüşleri doğrultusunda anketteki 5 ifadede düzenleme yapılmıştır. Etkinlik sonu değerlendirme anketinin son haline ulaşılmıştır.

2.3. İşlem/Süreç

Araştırma dört aşamada gerçekleştirilmiştir. Bunlar: 1) ihtiyaç çözümlemesi, 2) program geliştirme, 3) programı uygulama ve 4) programı değerlendirme

İhtiyaç çözümlemesi:

Hazırlanan bu programda özel gereksinimli bireylerin ailelerini hedef grup olarak ele almış ve bu ebeveynler için eğitim düzenlemesi yapılmaya çalışılmıştır. Program örüntüsünün gerçekçi bir şekilde ortaya çıkabilmesi için özel gereksinimli bireylerin ailelerinin ihtiyaçlarından yola çıkılmıştır. İhtiyaç analizi iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada özel gereksinimli çocuğa sahip 48 ebeveyne açık uçlu soru uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama ile daha geniş nüfusa sahip ailelerden gelen bilgiler ile elde edilecek veriler için anket maddelerinin (sorularının) oluşturulması sağlanmıştır. Açık uçlu sorularda özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin verdikleri yanıtlardan yola çıkılarak 11 maddelik bir anket oluşturulmuştur. İkinci aşama olarak anket özel gereksinimli çocuğa sahip 150 ebeveyne uygulanmıştır.

Ailelerin ihtiyaç önceliğinin öncelikle afet türlerine değil, afet durumunda ne yapılması, nasıl davranılmasına odaklandığı anlaşılmıştır. Öncelik sırasında ön planda afet türlerinde (sel, yangın, deprem gibi) yapılması gerekenler ise ikinci sırayı almıştır. Bu nedenle eğitim programının afet anında yapılması gerekenleri temel amaçlar haline getirmesi, afet türlerini ise bu amaçları gerçekleştirirken öğrenme-öğretme durumlarında örnek olaylar şeklinde eğitim sürecine entegre edilmesine karar verilmiştir.

Program Geliştirme:

Bu program sonunda özel gereksinimli bireye sahip ailelerin;

- Kendisini ve özel gereksinimli çocuğunu afetten koruyabilecek davranışları kavraması,
- Engel türüne uygun olarak çocuğuna yönelik sergilenmesi gereken uygun davranışları kavrayarak çocuğunun afet anındaki olası problem davranışlarına karşı sergilenecek doğru davranışları açıklaması,

- Gerekli olduğu durumlarda Sağlık Bakanlığı ilk yardım rehberlerine uygun sunulabilecek ilk yardım desteği açıklaması,
- Afette toplumdan, devletten alabileceği destekleri kavraması amaçlanmıştır.

Program özel gereksinimli bireylerin ailelerinin ihtiyaçlarından yola çıkan, problem temelli bir program olarak yapılandırılmaya çalışılmıştır. Programın kısa süreli bir program olarak işlenmesi öngörülmüştür (6 saatlik bir program). İhtiyaç analizi ile özel gereksinimli bireye sahip ailelerin afet durumunda yapılması gerekenler hakkında bilgi eksiklikleri olduğu da belirlenmiştir. Programın uygulama süresinin kısa olması nedeniyle öğrenme-öğretme durumlarında bilgi eksiklerinin giderilmesine öncelikli olarak verilmiştir.

Programı uygulama:

Hazırlanan program (6 saatlik program) içeriğine göre verilen eğitime özel gereksinimli bireylerin ailelerinden 54 ebeveyn katılım sağlamıştır. Program içeriğine göre eğitime katılan ailelere afetın tanımı, afetlerden korunma yolları, afet anında özel gereksinimli bireylerin tepkileri ve bu tepkilere uygun davranış biçimleri, afet anında meydana gelebilecek olası problem davranışlara müdahale, nefes egzersizleri ve temel ilkyardım bilgileri verilmiştir. Program uygulamadan önce ve sonra bilgi testi ve eğitim sonunda etkinlik sonu değerlendirme anketi uygulanmıştır.

Programı değerlendirme:

Program kapsamında katılımcı ailelere öğretilmesi hedeflenen kazanımlara erişme düzeyleri afet bilgi testi (çoktan seçmeli sorulardan oluşmuş) ile ölçülmüştür. Program değerlendirmesi yapılarak, programı geliştirmek ve gerçekte uygulanabilir daha iyi bir program haline getirmek için program uygulaması tamamlandıktan sonra katılımcılara "Etkinlik Sonu Değerlendirme Anketi" uygulanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler JAMOVI istatistiksel yazılımına aktarılarak çözümlenmiştir. JAMOVI programının tercih edilme sebebi, bu yazılımın ücretsiz bir yazılım olmasıdır.

2.4.1. Açık-uçlu Sorulardan Elde Edilen Verilerin Analizi

İhtiyaç belirleme anketinin oluşturulması için ön aşama olarak açık-uçlu soru uygulaması yapılmıştır. Bu aşamada elde edilen veriler nitel verilerdir. Bu verilerin analizi içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizinde tümevarımsal ya da tümdengelimsel strateji benimsenerek verinin çözümlenmesi mümkündür (Mayring, 2015). Bu araştırmada nitel veriye tümevarımsal olarak yaklaşılarak çözümlenmiştir. Açık-uçlu sorulara katılımcıların el yazısı olarak yazdıkları Word metnine geçirilmiştir. Metin okunmuş ve cümlelerde anlamsal çözümlenmeye çalışılmıştır. Anlamsal çözümlenmeler Word üzerinde kenar açıklaması olarak "kod" biçiminde yazılmıştır. Kodlar anlamlı bir bütün oluşturarak kategori haline getirilmiştir. Bu kategorilerden yola çıkarak ihtiyaç belirleme anketi için ifadeler (maddeler) yazılmıştır.

2.4.2. İhtiyaç Belirleme Anketinden Elde Edilen Verilerin Analizi

İhtiyaç belirleme anketine katılan 150 ebeveynin yanıtları betimsel istatistikler (frekans, yüzde gibi) ile incelenmiştir. En çok yanıt alan (frekans) yanıtlar doğrultusunda eğitim programının amaçları ve kazanımları belirlenmiştir.

2.4.3. Bilgi Testinden Elde Edilen Verilerin Analizi

Bilgi testi katılımcılara eğitim öncesinde ve sonrasında uygulanmıştır. Aynı bireylerden iki farklı zamanda ölçüm alındığında, bu ölçümler arasında anlamlı bir farklılık oluşup oluşmadığı ilişkili örneklem için t-testi (paired sample t-test) ile incelenmektedir. Ancak ilişkili örneklem için t-testi parametrik bir analizdir. Parametrik analizler verilerin normal dağılması, ölçüm sayısının minimum 30 olması gibi ön koşullar gerektirir. Bu nedenle eğitim öncesi ve eğitim sonrası

ölçümleri arasındaki fark alınmış, farkların normal dağılımı Shapiro-Wilk Test ile test edilmiştir. Test sonucunda normal dağılım elde edilememiştir. Bu nedenle karşılaştırma nonparametrik Wilcoxon testi ile gerçekleştirilmiştir (Green ve Salkind, 2008).

2.4.4. Etkinlik Sonu Değerlendirme Anketinden Elde Edilen Verilerin Analizi

Eğitim programı uygulaması sonunda ebeveynlerin programdan memnuniyet, program değerlendirme yapmak amacıyla kullanılmıştır. Bu anketten elde edilen veriler betimsel istatistikler (frekans, yüzde gibi) ile incelenmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Özel Gereksinimli Bireylerin Ailelerinin Afet Eğitimi Konusundaki Eğitim İhtiyacı

Bu araştırma sorusunun yanıtlanması için yöntem olarak nitel (açık-uçlu soru uygulaması) ve nicel (ihtiyaç belirleme anketi uygulaması) yöntemler bir arada kullanılmıştır. İlk aşamada açık-uçlu soru uygulamasından (özel gereksinimli çocuğa sahip 48 ebeveyn) elde edilen nitel veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ihtiyaç belirleme analizinde yer alacak olası anket ifadeleri olarak şu ifadeler belirlenmiştir:

- Afetin tanımını öğrenmeye ihtiyacım var.
- Deprem olması halinde neler yapılması gerektiğini bilmeye ihtiyacım var.
- Yangın olması halinde neler yapılması gerektiğini bilmeye ihtiyacım var.
- Sel/su baskını olması halinde neler yapılması gerektiğini bilmeye ihtiyacım var.
- Heyelan (toprak kayması)/kaya düşmesi olması halinde neler yapılması gerektiğini bilmeye ihtiyacım var.
- Fırtına/Hortum olması halinde neler yapılması gerektiğini bilmeye ihtiyacım var.
- Afet anında özel gereksinimli çocuğuma (farklı engel türlerinde) nasıl davranmam gerektiğini bilmeye ihtiyacım var.
- Afet anında çocuğumda meydana gelebilecek olası problem davranışa müdahale etmek konusunda becerilerimi geliştirmeye ihtiyacım var.
- İlk yardım konusunda bilgiye ihtiyacım var.
- Afet zamanlarında sosyal desteklerden nasıl yararlanmam gerektiği konusunda bilgiye ihtiyacım var.
- Afet durumunda özel gereksinimli çocuğumu koruma becerilerimi geliştirmeye ihtiyacım var.

İkinci aşama olarak bu ifadelere ihtiyaç belirleme anketinde yer verilmiştir. İhtiyaç belirleme anketi için gerekli uzman görüşleri alınıp düzenlemeler yapıldıktan sonra özel gereksinimli çocuğa sahip 150 ebeveyne uygulanmıştır. Uygulama sonucunda verilen yanıtların sıklık durumu frekans ve yüzdeler şeklinde incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

İhtiyaç belirleme anketine verilen yanıtların analizi; ebeveynlerin ihtiyaç önceliğinin özelden afet türlerine değil, afet durumunda ne yapılması, nasıl davranılmasına odaklandığını göstermiştir. Afet türlerinde (sel, yangın, deprem gibi) yapılması gerekenler ise öncelik sıralamasında ikinci sıraya düştüğü söylenebilir.

Tablo 1. İhtiyaç Belirleme Anketine Verilen Yanıtların Frekans ve Yüzdeleri

İfade	f(%)
Afet durumunda özel gereksinimli çocuğumu koruma becerilerimi geliştirmeye ihtiyacım var	136(90)
Afet anında özel gereksinimli çocuğuma (farklı engel türlerinde) nasıl davranmam gerektiğini bilmeye ihtiyacım var	134(89)
Afet anında çocuğumda meydana gelebilecek olası problem davranışa müdahale etmek konusunda becerilerimi geliştirmeye ihtiyacım var	121(80)
İlk yardım konusunda bilgiye ihtiyacım var	120(80)
Afet zamanlarında sosyal desteklerden nasıl yararlanmam gerektiği konusunda bilgiye ihtiyacım var	102(68)
Deprem olması halinde neler yapılması gerektiğini bilmeye ihtiyacım var	93(62)
Yangın olması halinde neler yapılması gerektiğini bilmeye ihtiyacım var	81(54)
Sel/su baskını olması halinde neler yapılması gerektiğini bilmeye ihtiyacım var	53(35)
Fırtına/hortum olması halinde neler yapılması gerektiğini bilmeye ihtiyacım var	53(35)
Afetin tanımını öğrenmeye ihtiyacım var	32(21)
Heyelan (toprak kayması) /kaya düşmesi olması halinde neler yapılması gerektiğini bilmeye ihtiyacım var	25(16)

3.2. Afet Eğitim Programının Etkililiği

Bu araştırma sorusunun yanıtlanması için yöntem olarak nicel (afet bilgi testinin ön test ve son test olarak uygulanması ile etkinlik sonu değerlendirme anketi uygulaması) yöntem kullanılmıştır. İlk aşama olarak eğitim programı uygulamasına katılmış 54 ebeveyne afet bilgi testi ön test ve son test uygulama sonuçları Wilcoxon testi kullanılarak karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Afet Başarı Testi Ön Test ve Son Test Karşılaştırılması (Wilcoxon Test)

Ölçümler	N	A. Ortalama (S. Sapma)	Ortanca (Minimum-Maksimum)	Wilcoxon Z Değeri	p
Afet Başarı Ön Test	54	5,26(3,03)	5(1-14)	-5,661	<0,0001
Afet Başarı Son Test	54	9,3(3,59)	10(2-14)		

Wilcoxon test sonucunda afet başarı ön test puanları ile son test puanları arasında anlamlı fark belirlenmiştir ($Z = -5,661$, $p < .05$). Elde edilen anlamlı farklılık afet başarı son test lehinedir. Son testten elde edilen puanlar ön testten elde edilen puanlardan yüksektir.

İkinci aşama olarak katılımcılara son test uygulanırken verilen eğitimi değerlendirebilmeleri için etkinlik sonu değerlendirme anketi uygulanmıştır. Uygulama sonuçları frekans ve yüzdeler olarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir.

Etkinlik sonu değerlendirme anketi yanıtlarında en yüksek memnuniyetin;

- Afet durumunda başvurabileceğim kurumları biliyorum.
- Eğitimi veren kişi konusuna hâkimdim.
- Aldığım eğitim özel gereksinimli afet eğitimi amacına uygundu.
- Aldığım eğitim afet durumunda çocuğuma nasıl yaklaşmam gerektiği konusunda ihtiyacımı karşıladı.
- Eğitimde kullanılan araç gerek konuyu anlamamı kolaylaştırdı.
- İfadelerinde olduğu belirlenmiştir. Yüksek memnuniyet belirlenen ifadelere oranla, nispeten daha az olumlu bulunan ve memnuniyet gösterilen ifadeler ise;
- Aldığım eğitim öncesi eğitimin amacı hakkında bilgilendirildim.
- Eğitimde afet durumuna ilişkin verilen örnekler anlaşılırdı.
- Afet durumunda çocuğumu koruyabilmek için gerekli önlemleri alabilirim.

Bu sonuçlar eğitimin bir miktar daha uygulamaya ağırlık veren bir eğitim haline getirilmesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır.

Tablo 3. Etkinlik Sonu Değerlendirme Anketine Verilen Yanıtların Frekans ve Yüzdeleri

İfadeler	Evet	Kısmen	Hayır
	f(%)	f(%)	f(%)
Aldığım eğitim özel gereksinimli afet eğitimi amacına uygundu	48(89)	4(7)	2(4)
Aldığım eğitim öncesi eğitimin amacı hakkında bilgilendirildim	28(52)	17(31)	9(17)
Aldığım eğitim afet durumunda yapmam gerekenler konusunda ihtiyacımı karşıladı	37(69)	10(18)	7(13)
Aldığım eğitim afet durumunda çocuğuma nasıl yaklaşmam gerektiği konusunda ihtiyacımı karşıladı	44(82)	6(11)	4(7)
Eğitimi veren kişi konusuna hâkimdi	50(93)	3(5)	1(2)
Eğitimi veren kişi ihtiyacımıza uygun bir eğitim yaptı	39(72)	9(17)	6(11)
Eğitimde kullanılan araç gerek konuyu anlamamı kolaylaştırdı	42(78)	10(18)	2(4)
Eğitimde afet durumuna ilişkin verilen örnekler anlaşılırdı	33(62)	17(31)	4(7)
Afet durumunda kendimi koruyabilmek için gerekli önlemleri alabilirim	39(72)	5(10)	10(18)
Afet durumunda çocuğumu koruyabilmek için gerekli önlemleri alabilirim	35(65)	4(7)	15(28)
Afet durumunda başvurabileceğim kurumları biliyorum	51(94)	2(4)	1(2)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada özel gereksinimli bireylerin ailelerine yönelik olarak afet eğitimi programı geliştirilmiş, uygulanmış ve değerlendirilmiştir. Program hazırlamadan önce ihtiyaç belirleme anketi yapılmıştır. İhtiyaç belirleme anketine verilen yanıtların analizine göre; ebeveynlerin ihtiyaç önceliğinin özelde afet türlerine değil, afet durumunda ne yapılması, nasıl davranılmasına odaklandığını göstermiştir. Afet türlerinde (sel, yangın, deprem gibi) yapılması gerekenler ise öncelik sıralamasında ikinci sıraya düştüğü belirlenmiştir. Çelik ve Gündoğdu (2022) İzmir ilinde ilköğretmenlerine yönelik afet eğitimi uygulamalarına yönelik görüşlerini belirlemek üzere yapmış oldukları çalışmada öğretmenlerin afeti önemsediklerini ancak afet bir afet sırasında alınacak önlemler ve yapılacak müdahaleler konusunda kendilerini yeterli görmediklerini bulmuşlardır. Özel gereksinimli bireylerin ailelerine yönelik program hazırlamadan önce uygulanan ihtiyaç analizinde de afetin ne olduğunu bildiklerini ancak afet durumunda ne yapılması, nasıl davranılmasını bilemediklerini ve kendilerini yeterli görmediklerini ifade etmişlerdir. Araştırma sonucu özel gereksinimli bireylerin aileleri ile benzerlik göstermektedir.

Nagata ve Kimura (2020), Japonya’da zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilerin gittiği okulda deprem ve tsunami hakkında afet eğitim programı hazırlamışlar ve buradaki öğrencilerle çalışmışlardır. Eğitim programı uygulanırken zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin öğrenme özellikleri göz önünde bulundurulmuş ve onların bilişsel özellikleri dikkate alınarak eğitim uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bir uzman ve bir özel eğitim uzmanı eşliğinde çalışmalar hem teorik hem de uygulamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar “Zest for Life /Yaşama Sevinci” yaklaşımını benimseyerek tehlikeyi öngörme, zor durumda doğru kişilerden yardım isteme ve tehlikeden kaçma prensibini zihinsel yetersizliği olan öğrencilere kazandırmaya çalışmışlardır. Çalışma sonucunda verilen eğitimin öğrenci ile sınırlı kalmayıp zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin ailelerine de bu eğitim verilmesinin oldukça önemli olduğu belirtilmiş ve eğitimde kalıcılık sağlanmak isteniyorsa bunun mutlaka sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu

çalışmada da görüldüğü üzere sadece özel gereksinimli bireye değil ailesine de afetlerle ilgili eğitim vermek olası bir afet anında meydana gelebilecek kayıpların sayısının en aza indirgenmesine ve yaşanacak kaos ortamlarında insanların doğru yardım kanallarına ulaşmasına ve özel gereksinimli bireyin güvenliğini sağlamada etkili olacaktır.

Bu araştırmada afet eğitim programı uygulanırken özel gereksinimli bireylerin ailelerine verilen eğitim sonucu katılımcı ailelerin bilgi düzeyleri artmıştır. Bu program sadece özel gereksinimli bireylerin ailelerinin afetle ilgili ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlandığı için ailelerin program kapsamında verilen eğitimle bilgi düzeylerinin arttığını belirtmesi son derece önemlidir. Çünkü insanlar afetler sonucunda özel gereksinimli hale gelebilir, doğuştan yetersizliği olabilir ya da sonradan hastalık vb. durumlar neticesinde özel gereksinimli hale gelebilir. Bir başkasının desteği ile yaşamını idame ettirmek durumunda kalabilir. Örneğin afetten kısa bir süre önce işitme ya da görme yetisini hastalık sonucunda kaybeden birinin kendisi veya yakınlarından birinin afetle ilgili bilgi sahibi olması bu kişilerin afetten en az yara ile kurtulmasına ya da doğru yaklaşımlarla yardım almasını sağlayabilir. Bu nedenle afet eğitim programları ile bireylere kazandırılan yeterlilikler hem afetlere hazırlık bilincinin oluşmasına hem de toplumsal farkındalığın gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Coşkun (2011) ilköğretim öğrencilerine verilen afet eğitimine yönelik öğrenci algılarını ölçmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin bilgi düzeylerinin arttığı ancak tek bir yöntemle değil birden fazla yöntemle afet eğitimi verilmesi gerektiğini vurgulanmıştır. Boon ve Pagliano (2014) Avusturalya okullarında sel, kuraklık, orman yangınları ve kasırgalarla ilgili afet eğitimi vermek amacıyla program hazırlamışlar ve eğitim vermişlerdir. Bölgesel olarak iklim değişikliği nedeniyle gelecek yıllarda bu tür doğal afetlerin artacağı öngörülmüş ve bunlarla ilgili afet ön hazırlık eğitimleri verilmesinin önemli olduğu görülmüştür. Verilen eğitimler sonucunda afet eğitimi alan öğrencilerinin genel bilgi düzeylerinde artış görülmüş ve afete karşı hazırlık eğitimi vermenin bilgi düzeyini artırarak farkındalık yaratmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki araştırmada bu araştırma ile benzerlik gösterip afet eğitimi vermenin bireylerin bilgi ve farkındalık düzeylerine anlamlı etkiler yarattığını ortaya koymuştur.

Baker ve Cormier (2013) Amerika'da farklı coğrafi bölgelerde yaşayan ve farklı yetersizlik türlerine sahip çocukları olan ailelere afetlere karşı ön hazırlık eğitimi vermişlerdir. Aile eğitimi verilmesini afet anında arama ve kurtarma ile iyileştirme çabalarını karmaşıklığından uzaklaştırarak ihtiyaçların daha kolay giderilmesine ve sorunların daha kolay çözülmesine katkı sağladığını belirtmişlerdir. Afet eğitimi vermeden önce ihtiyaç analizi yapılmış ve bir felaketten sonra temel tıbbi malzemelere ulaşma, özel gereksinimli çocukların ek sağlık sorunlarına müdahale edecek ekip yetersizlikleri gibi sorunların meydana gelebileceği dile getirilmiştir. Eğitim verilmesi özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerinin özellikle kasırga başta olmak üzere çeşitli afetlere karşı hazırlıklı olma becerilerinin gelişmesine fayda sağlamış ve olumlu davranış değişiklikleri sağlamıştır. Böylece olası afete karşı hazır hale gelmeleri sağlanmıştır. Yapılan çalışma bu araştırma ile benzerlik göstermektedir. Araştırmada afet eğitim programı eğitimi sonucunda aileler afet anında kendilerine yardımcı olacak bilgiler edinmişler ve çocuklarına nasıl yaklaşmaları gerektiğini öğrenerek gerekli önlemleri alabileceklerini belirtmişlerdir.

Özel gereksinimli çocukların ailelerine afetlerle ilgili özel içerikli eğitimler vermek toplumun afetlerden etkilenen tüm kesimlerinin de faydasına olacaktır. Özel gereksinimli bireylerin temel ihtiyaçları bilinir ve bu yönde bir hazırlık yapılırsa meydana gelebilecek bir afette özel gereksinimli bireylerin sağlığı korunacak, hayatta kalmaları artacak ve kaos yaratan durumların sayısının da azalması sağlanabilecektir. Çünkü tüm özel gereksinimli bireylerin ailelerinin en temel sorunlarından birisi yakınlarına kendileri gibi bakacak ve ilgilenecek birini bulma problemidir. Afet eğitimlerinin verilmesi personelinde özel gereksinimli bireyler hakkında doğru

bilgi sahibi olmalarını sağlayacak ve acil durum personellerinin arama ve kurtarma yeteneklerinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Araştırmada program kapsamında ailelere verilen afet eğitimi sonucunda katılımcıların verilen eğitimden memnun oldukları ancak eğitimi daha çok örnekli olması ve bir miktar daha uygulamaya dönük olması yönünde düşünceleri olduğu belirlenmiştir. Şahan (2019) simülasyon yöntemi kullanarak ortaokul öğrencilerine verilen afet ve deprem eğitimlerinin ortaokul öğrencileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Öğrencileri deney ve kontrol grubu olarak ikiye ayırmış ve bir gruba geleneksel yöntemle (sunuyla düz anlatım, gösterip yaptırma), diğer gruba ise simülasyon ile eğitim verilmiştir. Simülasyon ile eğitim alan grupta uzun vadede unutma daha az olmuş ve kalıcılık oranı yüksek bulunmuştur. Buluş-Kırıkkaya ve diğerleri (2011) afet eğitimi konusunda öğretmen görüşlerini incelemişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenler etkinlik temelli yapılan uygulamalı afet eğitimlerinin kalıcılığı daha da arttıracağı yönünde görüş belirtmişlerdir. Etkinlik sayısının arttırılması ve simülasyon eğitimi ile afet eğitiminin gerçekleştirilmesi aile eğitiminde de uygulanabilir ve kalıcılığı arttırmada katkı sağlayabilir. Araştırmada özel gereksinimli bireylerin ailelerine eğitim verirken video sunumu, düz anlatım ve gösterip yaptırma gerçekleştirilmiş ancak simülasyon gibi uygulama içeriklerine yer verilememiştir. Bu durum programın uygulamasının sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Nikolarazi vd. (2021) işitme yetersizliği olan ve olmayan 63 çocuk ve sekiz öğretmenle yapmış oldukları afet eğitim çalışmalarında işitme yetersizliği olan çocukların afet eğitimlerinde özel öğrenme ortamlarının yaratılmasının, eğitimlerin uygulamalı yapılmasının ve eğitim veren kişilerin işaret dili bilmelerinin eğitimde kalıcılık oranını arttırdığını bulmuşlardır. Ayrıca eğitimlerde özellikle uzmanların bulunmasının eğitime olumlu katkı sağladığını da belirtmişlerdir. Bununla birlikte kurulacak eğitim uygulama atölyelerinde farklı kuruluşlarının uzmanlarının da bulunmasının fayda sağlayacağı önerisinde bulunmuşlardır. Alan uzmanlarının özel gereksinimli bireyler hakkında bilgi sahibi olması ve verilecek eğitimlerde özel geliştirilen uygulamaların olması bu araştırmada da ortaya konmuştur. Bu araştırmada uzmanlara ve özel gereksinimli bireylerin kendilerine yönelik eğitim verilmemiştir. Araştırma bu yönüyle işitme yetersizliği olan bireylerle yapılan çalışmadan farklılık göstermekte ve aileler ile sınırlı kalmıştır.

4.2. Öneriler

Özel gereksinimli bireyler ve onların ailelerine yönelik özel olarak hazırlanmış bir afet eğitim programı afete hazır ve direnç kazanmış bir toplum yaratmada önem arz etmektedir. Hazırlanan program ve afetle ilgili mevcut toplumsal ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak uygulamaya/saha çalışmalarına yönelik öneriler ve araştırmacılara yönelik öneriler sıralanabilir.

1. Uygulamaya/ Saha çalışmalarına yönelik öneriler

- Tüm özel eğitim okullarında görev yapan özel eğitim öğretmenlerine yönelik temel ilk yardım, afet risk azaltma ve afete hazırlık ile ilgili eğitim verilebilir.
- Toplumda resmî kurumlarda hizmet veren kamu görevlilerine özellikle afet anında ilk müdahalede bulunan personele özel gereksinimli bireylerle sağlıklı iletişim kurma konusunda eğitim verilebilir.
- Özel gereksinimli bireylere hizmet veren sağlık personeli, yatılı bakım merkezi personeline afetler ve özel gereksinimli bireylere doğru yaklaşımlar konusunda eğitim verilebilir.
- TÜİK, MEB, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Belediyeler tarafından ortak bir sistem oluşturularak özel gereksinimli bireylerin sayısının tespit edilmesi gerekir. Yetersizlik durumları, sağlık raporları, tedavileri, ilaç durumları vb. bilgiler hepsi kayıt altına alınmalı olası bir afet anında yardımcı olması için saklanmalıdır. Kayıtları tam tutulan bireylere yardımların doğru ve daha kısa zamanda sağlıklı bir şekilde ulaşmasına yardımcı olabilir.

- Uluslararası kriterler de dikkate alınarak yaş, cinsiyet, yetersizlik türü ve düzeyine göre ayrıştırılmış verilerin toplanması ve ortak kullanıma açılması gerekir.
- AFAD bünyesinde afete müdahalede özel gereksinimli bireyler için bir koordinasyon birimi kurulması sağlanabilir.
- Özel gereksinimli bireylerin okullarında AFAD yönlendiriciliğinde düzenli tatbikatlar yapılmalı ve bu tatbikatlarda çalışan personelle eşgüdümlü hareket edilmelidir. Olası risk tespitleri yapılabilir.
- Özel gereksinimli bireylere hizmet veren kurumlarda olası afet anında bu bireylerden sorumlu kişiler önceden belirlenmeli, afete hazırlık eğitimleri verilebilir.
- Güvenlik personeli, itfaiye personeli ile özel gereksinimli bireylerin tanışıklığı sağlanmalı ve düzenli olarak çeşitli etkinliklerle bir araya gelmeleri teşvik edilerek olası afet anında bu bireylerin doğru kişilerden yardım istemesi için ön koşul becerileri kazandırılmasına yardımcı olabilir.

2. Araştırmacılara yönelik öneriler

- AFAD çalışanlarına özel eğitim ve özel gereksinimli bireylerle afet risk iletişimi hakkında bilgilendirme eğitimi yapılabilir.
- Eğiticiler ve çalışanlar için özel gereksinimli bireylerin afet eğitimine yönelik psikolojik hazırlık bilgisi veren kılavuz kitaplar hazırlanabilir.
- Merkezi ve yerel yönetimlerden alınacak desteklerle örneklendirmenin ve uygulamanın daha fazla olduğu eğitim/program geliştirme çalışmaları yapılabilir.
- Birden fazla alan uzmanı tarafından geliştirilen, çok kapsamlı ve birden fazla yetersizlik türüne özel afet eğitim programları hazırlanabilir.

Teşekkür

Bu makale Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doğal Afetlerin Risk Yönetimi alanında Prof. Dr. Tolga Bekler danışmanlığında yürütülmüş yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

KAYNAKLAR

Abbott P.L. (2020). Natural disasters. McGraw-Hill Education, New York.

Açıklın-Rashem O., Aslangiri, F. (2019). Engellilerin afete dirençliliği ve Van'da yerel örgütlenme. Resilience Journal/Dirençlilik Dergisi, doi: 10.32569/resilience.543380.

Adiyoso W., Kanegae H. (2012). The effect of different disaster education programs on tsunami preparedness among schoolchildren in Aceh, Indonesia. Disaster Mitigation of Cultural Heritage and Historic Cities, 6, 165-172.

Aslan R. (2021). Engelli bireylerin afet deneyimleri: Fenomenolojik bir araştırma. Doktora Tezi. Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane

Aydoğmuş-Atalay G., Çakır Ö. (2021). Kronik hastalığa sahip bireylerin afetlerde zarar görebilirliği. Journal of Pre-Hospital. Hastane Öncesi Dergisi, 6(2), 243-261.

Baker L.R., Cormier L.A. (2013). Disaster preparedness and families of children with special needs: A geographic comparison. J Community Health, doi: 10.1007/s10900-012-9587-3

Bayar R., Turhan A., Erincik S., Gemalmaz-Gürbüz D., Akkurt A., Eryiği V. (2018). Afetlere hazırlıkta erişilebilirlik bir haktır. Uluslararası Katılımlı Zihinsel Engelli Bireyler ve Kapsayıcı Afet Risk Azaltma Çalıştay Bildirileri, Nevşehir, 9 Ekim 2018.

Below R., Wirtz A., Guha-Sapir D. (2009). Disaster category classification and peril terminology for operational purposes, Centre for Research on the Epidemiology of Disaster and Munich Reinsurance Company.

Boon H.H., Paliano P.J. (2014). Disaster education in Australian schools. Australian Journal of Environmental Education, doi: 10.1017/aee.2015.8

Buluş-Kırıkkaya E., Oğuz-Ünver A., Çakın O. (2011) İlköğretim fen ve teknoloji programında yer alan afet eğitimi konularına ilişkin öğretmen görüşleri. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 5(1), 24-42.

Coleman D. (2000). "Assisted suicide and disability", human rights. Journal of the Section of Individual Rights and Responsibilities, 27(1), 1-11.

Coşkun Ş. (2011). Afet eğitimi algılaması: İlköğretim öğrencilerine verilen afet eğitimlerinin algılamasını ölçmek üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Coşkun A.M. (2018). Engellilere yönelik afet risk azaltma uygulamaları ve yerel çözümler. Uluslararası Katılımlı Zihinsel Engelli Bireyler ve Kapsayıcı Afet Risk Azaltma Çalıştay Bildirileri, Nevşehir, 9 Ekim 2018.

Creswell J.W., Plano-Clark V.L. (2011). Designing and conducting mixed methods research. SAGE Publications, Inc., California.

Çelik A.A., Gündoğdu K. (2022). Öğretmenlerin afete hazırlık düzeyleri ile ilkokullardaki afet eğitimi uygulamalarına yönelik görüşleri. Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute (AICUSBED), doi: 10.31463/aicusbed.1057401

Doğru S., Ede G. (2020). Afet durumlarında besin ve beslenme desteğinin planlanması. Curr Perspect Health Sci, 1(1), 25-34.

Federal Office of Civil Protection and Disaster Assistance-FOCPA (2017). Assisting people with disabilities in case of disaster. Bonn, Germany.

Green S.B., Salkind N.J. (2008). Using SPSS for Windows and Macintosh. Pearson Prentice Hall. New Jersey.

Güven Y. (2018). Zihinsel engelli bireylerin eğitiminde yenilikçi yaklaşımlar. Uluslararası Katılımlı Zihinsel Engelli Bireyler ve Kapsayıcı Afet Risk Azaltma Çalıştay Bildirileri, Nevşehir, 9 Ekim 2018.

Işık Ö., Koç-Akgül S., Gündoğdu O. (2018). Zihinsel engellilerin afet yönetimindeki yeri ve tasarımı. Uluslararası Katılımlı Zihinsel Engelli Bireyler ve Kapsayıcı Afet Risk Azaltma Çalıştay Bildirileri, Nevşehir, 9 Ekim 2018.

Jang J.H., Ha K.M. (2021). Inclusion of children with disabilities in disaster management. Children, doi: 10.3390/children8070581

Koçkan Ç. (2015). Doğal afet risk yönetimi. 3. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, İzmir, 14-16 Ekim 2015

Krippendorff K. (2004). Content analysis an introduction to its methodology. Sage Publications. The USA.

Kurt O., Tün M., Kurnaz E., Çavuşoğlu T. (2021). Türkiye için bir durum tespit çalışması, "Özel Gereksinimli Bireyler Depreme Hazır mı?". Alpaslan Otizm Vakfı Yayınları, Sakarya.

Maya İ., Sarı B. (2018). Ortaokul öğretmenlerinin görüşlerine göre Türkiye'de afet eğitimi uygulamaları. Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies, doi: 10.9761/JASSS7804

Mayring P. (2015). Qualitative content analysis: Theoretical background and procedures, Examples of Methodology and Methods'un içinde, (Bikner-Ahsbahs A., Knipping C., Presmeg N., Ed.), Springer Dordrecht Heidelberg, New York London, ss:365-380.

Nagata T, Kimura R. (2020). Developing a disaster management education and training program for children with intellectual disabilities to improve "zest for life" in the event of a disaster-A case study on tochigi prefectural imaichi special school for the intellectually disabled. *Journal of Disaster Research*, doi: 10.20965/jdr.2020.p0020

Nikolarazi M., Argyropoulos V., Papazafiri M., Kofidou C. (2021). Promoting accessible and inclusive education on disaster risk reduction: The case of students with sensory disabilities. *International Journal of Inclusive Education*, doi: 10.1080/13603116.2020.1862408

Nunnally J.C., Bernstein I.H. (1994). *Psychometric theory*. McGraw-Hill, Columbus.

Orhan E., Keskinok Ç. (2019). Afet bakımında özel gereksinimli bireyler için geliştirilecek mekânsal planlama ilkeleri. *Resilience Journal/Dirençlilik Dergisi*, doi: 10.32569/resilience.544903

Özdamar, E.(2018). Zihinsel engelli bireylere yönelik afet eğitimi projesi. Uluslararası Katılımlı Zihinsel Engelli Bireyler ve Kapsayıcı Afet Risk Azaltma Çalıştay Bildirileri. (Nevşehir, 9 Ekim 2018)

Preston J. (2012). *Disaster education*. Sense Publishers, Rotterdam.

Şahan C. (2019). Afet eğitim merkezinde simülasyon yöntemi kullanılarak verilen afet ve deprem eğitimlerinin ortaokul öğrencileri üzerindeki etkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale

Tün M., Pekkan E., Kurt O., Uyguçgil H. (2019). Engelli bireylere erişim çözümlerinde coğrafi bilgi sistemleri ve ağ analiz yöntemlerinin kullanımı; Eskişehir örneği. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, doi: 10.35232/estudamhsd.534880

URL 1, <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/sayfalar/istatistikler/engelli-ve-yasli-istatistik-bulteni> (Son Erişim: 25.04.2023).

URL 2, <https://www.meb.gov.tr> (Son Erişim: 07.032023).

Ünal B., Akın E. (2021). Geçici afet konutlarının ortopedik engellilerin erişilebilirliği açısından irdelenmesi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 27, 473-495.

Wolf- Fordham S., Curtin C., Maslin M.M., Bandini L., Hamad C. (2015). Emergency preparedness of families of children with developmental disabilities: What public health and safety emergency planners need to know. *J Emerg Manag*, doi: 10.5055/ajdm.2015.0185

Yılmaz K., Balun B., Erbay G. (2019). Sürdürülebilir bir yönetim paradigması: Ortopedik engelli bireylerin afetlere hazırlık seviyeleri. *Resilience Journal/Dirençlilik Dergisi*, doi: 10.32569/resilience.543237